

ОБРАЗ
СТЕПАНА БАНДЕРИ
в літературі і мистецтві

леонід полтава

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

ОБРАЗ СТЕПАНА БАНДЕРИ
в літературі і мистецтві

diasporiana.org.ua

Накладом Головної Управи ООЧСУ

НЮ ЙОРК, Н. Й.

1979

Обкладинка мистця-маляра Петра Сидоренка

Printed in U. S. A.

Друкарня „Америка“, 817 Н. Френклин вул., Філадельфія, Па.

СТЕПАН БАНДЕРА

Наша тема „Образ Степана Бандери в літературі і мистецтві“ — це непочата цілина, непочатий край великої праці. Така тема вимагає дослідів і розшуків, які своєю чергою вимагають часу і часу. Тому огляд цієї великої теми про велику людину, без сумніву, не буде вичерпним, що в загальному судилося кожній піонерській праці. Але коли є підвалини, тоді наступникам буде легше будувати дім. А тут мова й не про дім, а про будову палацу, бо тільки так, фігурально висловлюючись, можна говорити про славетного українського Провідника середини ХХ століття, зразкового націоналіста-революціонера Степана Бандеру, чиїм ім'ям російський ворог називає навіть українську мову в окупованій Україні — „бандерівською“.

Сливе кожний народ на земній кулі має своїх національних героїв, які особливо багато зробили для добра і свободи своєї Батьківщини. Понад століття тому за визволення своєї Батьківщини Італії з-під австрійського панування героїчно боровся Джузеппе Гарібальді, до речі, знайомий із українським священиком Агапієм Гончаренком, який згодом першим у Америці пропагував ім'я та визвольні ідеї Тараса Шевченка. Вигнавши силою зброї австрійців, Гарібальді, спільно з Манцінні, далі змагався за об'єднання всіх земель Італії в одну державу — проти Неаполітанського королівства, — і ті змагання великого націоналіста-сборника Гарібальді увінчались успіхом. Він помер майже сто літ назад (1807-1882), але і тепер, і в майбутніх віках ім'я Гарібальді буде символом визначного борця за волю свого народу. Послідовників його і нині називають гарібальдійцями.

Хоч і яка сторозп'ята наша Батьківщина, але можемо бути горди ми, що й українська історія знає величні, героїчні постаті в боротьбі за свободу і державність свого Краю. Таким був славетний гетьман-державник Іван Мазепа і славні мазепинці. Гетьман Мазепа народився 1639 року, помер після трагічного бою під Полтавою, де не змогли побити московського ворога шведські полки Карла XII і наші козацькі загони, у 1709 році, — а він живий між нами і буде завжди жити між живими. Про гетьмана-державника існує велика українська і чужинецька література. Згадаймо Богдана Лепкого з його трилогією „Мазепа“, є й інші твори, п'єси, поеми, присвячені цьому героєві виз-

вольних змагань України. Є навіть опера „Мазепа“ П. Чайковського, в суті ворожа, але вслід за Пушкіном там є такі слова в арії Мазепи:

...,Но независимой державой
Украине быть давно пора,
И прапор вольности кровавый
Я поднимаю на Петра“!..

Про Мазепу маємо твори світової літератури і світових композиторів: Байрона, Гюго, Вольтера, Ліста...

Мазепа і мазепинці — ці два слова характеризують цілу славу добу в українській історії.

Проминули двісті літ — і на кін новішої української історії прийшли нові славетні діячі-державники: вихований на ідеях Мазепи і Тараса Шевченка батько українського наукового націоналізму Микола Міхновський, а там і організатор Української Армії за УНР Голловний Отаман Симон Петлюра, який тісно співпрацював із полковником-соборником, комендантом Січових Стрільців у Києві Євгеном Коновальцем, майбутнім творцем УВО й ОУН.

У новішій історії ім'я Симона Петлюри й петлюрівців записані золотими літерами, як колись мазепинців чи гарібальдійців, бо вони змагались за основне — за владу нації!

Загинув на стійці України Симон Петлюра, склав голову на жертовнику Батьківщини і великий Полковник Коновалець.

Незабаром їх місце заступив син священика-патріота з Галичини, студент Львівської Політехніки, підпільник-революціонер, член УВО у 18 років і член ОУН у 20 років, а з 1932 року — крайовий комендант УВО і ОУН — Степан Бандера. Організатор за польської окупації протимонopolьної і шкільної акцій, з молодих літ — активний антикомуніст і патріот-державник та соборник, в'язень польських тюрем і фашистських концтаборів...

Степан Бандера підготував проголошення Акту віднови Української Держави у червні 1941 року у Львові — всупереч політиці Москви й Берліну. Він поступив, як поступив би за обставин Другої світової війни лише видатний народний діяч, який не ховає перед проблемами голови в пісок, який сам стає вогнем, щоб тільки вічно горіла свічка його улюбленої Нації! Степан Бандера з провідними друзями-революціонерами був співтворцем героїчної Української Повстанської Армії, яка під проводом ген.-хор. Тараса Чупринки-Шухевича збройно утверджувала львівський Державний Акт ще понад 10 літ по Другій світовій війні, при підтримці мас нашого народу. Провідник Степан Бандера був надхненником створення Антибольшевицького Бльоку Народів, АБН.

Коли на початку війни між двома імперіялістичними хижаками — фашистівською Німеччиною і комуністичною Росією — на простори східної частини України пробились перші Похідні Групи Револьюційної ОУН, то на Полтавщині зі швидкістю блискавки поширилась вістка, що Петлюру таки було вбито в Парижі, і тому на чолі Української Армії іде Степан Бандера. Правда, друзі з Похідних Груп пояснювали, що ще немає Української Армії та що Провідник Степан Бандера сам мусить працювати в підпіллі, бо не довіряє німцям... Але народ — народом: селяни все одно твердили, що скоро прийде Бандера і наведе порядок без „фриців“, словом — буде нарешті народна українська влада!

Так на просторах Полтавщини або Київщини в кінці 1942 або в 1943 році виникла народна „Пісня УПА“. Значно згодом, вже по війні у Америці, десь у 1950-х роках її записав-пригадав селянин-імігрант із Наддніпрянщини Дмитро Тереник у місті Міллівіл, у стеїтї Нью Джерзі. Її текст був опублікований у збірнику „Слово і Зброя“, що вийшов 1968 року в Америці. Ось текст цієї, однієї з найперших, відомих нам, народних пісень про Степана Бандеру і славних воїнів УПА. Зверніть увагу, як на Наддніпрянщині провадили паралель між Симоном Петлюрою, про якого ще всі пам'ятали, і Степаном Бандерою:

ПІСНЯ УПА

Нумо до зброї, військо Бандери!
Ніч безпросвітна, душить туман,
Дружно, бадьоро рушають загони,
Сурми заграли, б'є барабан.

Приспів:

Приціляй, не спиняй,
Фронт рівняй, не відступай!
Відблиск зорі в небі горить,
Іде до нас бажаний волі час!
(2 рази).

Хай розмовляють куля та порох,
Бийся хоробро, доки живий.
Згине навіки наш недруг і ворог,
З нами Бандера — Петлюра новий.

Приспів:

Нас мільйони хоробрих і дужих,
Пощади ворогу ніде не дамо,
Ми за Вільну Нову Україну
Душу й тіло своє віддамо!

Молодь у місті Любечі на Чернігівщині в 1942 році, співаючи частівки, додала ще й таку частівку:

Вже немає есесери,
І фріца нестане,
За Степана за Бандери —
Будем собі паном!

У еспанській мові слово „бандера“ означає „прапор“, „стяг“. І він став таким українським вільнолюбним, визвольним прапором, і стали з ним сотні і сотні тисяч тих, кого друзі з пошаною і любов'ю, а вороги з ненавистю називають гордим іменем „бандерівці“!

Отже, були в нашій історії мазепинці, були петлюрівці, були і бандерівці. Були і будуть мазепинці, петлюрівці й бандерівці, бо вже ніяка сила не спинить нашої нації в поході до волі й державности, і ніяка маячня про так званий світовий уряд не зможе зупинити того процесу, який у 1900 році — всупереч твердженням Карла Маркса — віщував наш Микола Міхновський: стремління людства до національних держав, які єдино можуть забезпечити повний розвиток і розквіт усіх сил нації і людини. Не доводиться ходити далеко за прикладами, щоб це підтвердити: на початку створення в Об'єднаних Націях було заледве 50 держав-членів, а тепер є понад 150. Ось куди йде світ, і ось до цього передового, прогресивного, революційного світового руху велику долю своєї праці, розуму, терпіння вклав Провідник Національної України Степан Бандера.

У підпільному, писаному на машинці, журналі УПА під назвою „Перемога“, в числі першому з 1946 року, є дотепна віршована гумореска невідомого поета-упівця під заголовком „Про те, як Новий 1946 Рік большевикам у руки попався та як його визволили українські повстанці“. Наводимо уривок:

Десь небесними шляхами,
Потім ярами, лісами
Рік Новий йшов до нас.
І звичайно, йшов без зброї
І без „фінки“, без набоїв,
Наче в мирний, добрий час.

Як дійшов так вже в Карпати,
На хвилинку мусів стати
І поглянути кругом:
Чи то справді тут весело,
І заможньо і щасливо
Час минає всім бігом?

Аж тут нараз з-поза тину
Щось як дуркне в цю хвилину,
Мов по блясі патином...
І понісся рев по горах:
„Товарищі, здесь Бандьора,
Паскарей сюда шагом!“

Не встиг юний Сорокшостий
Одним словом обізнатись,
Як упав уже на сніг...
Кругом нього рябі пики
Тут вчинили крик великий
І шукали, хто де міг.

„Бандеровца ми спаймали!“ —	Із такими то думками
Усі дико зверещали	Молоденький між трісками
І потягли у село.	Кінця свого дожидав...
„Прощай, світе, — Рік гадає —	Втім з-за горба, з-за смереки,
Тут виходу вже немає,	Голос милий, недалекий
Життя моє геть пішло“.	Твердий наказ комусь дав:

„Хлопці! Слава! Бий голоту,
 Підлу сталінську сволоту,
 Що мордує мирний люд!“
 Затривожились бандити,
 Вже їм довго тут не жити,
 Скоро з ними буде суд!...

Унікальний випадок у історії світової літератури: український поет, повстанець Марко Боеслав, який загинув у лавах УПА, усі свої 10 книжок творів видав у підпіллі! Його збірки та поеми вийшли в 1945—49 роках, і писав їх поет у перервах між боями, у карпатських криївках чи таки й під зорями Божого неба України, яку понад усе любив.

Марко Боеслав — найбільш талановитий із поетів серед воїнів УПА, не нарікав на важку долю. Вибравши „святую путь“ воїна, як сам писав, він рівно і гордо ішов нею до загибелі за Матір-Батьківщину. Він не нарікав на провід, не скаржився, що його потурбували, не мріяв про тихий куток і вигоди... Ні, він лише одного прохав:

Чи бачиш, Христе, народу муки?
 О, дай нам месну зброю у руки!..

У 1946 році Марко Боеслав у червні місяці написав поему під назвою „Галка“, присвятивши її „Подрузі жорстоких буднів О. Д.“
 Тут початок поеми:

Заснуло літо п'яне в комишах,
 В бору замовкли арфи стоголосі,
 Падуть листки на довгий сірий шлях —
 Тихцем зайшла у гай прядуха-осінь.

Шепоче тихо з вітром, прядучи;
 Співають тужно думу веретена:
 Про гордий, смілий Листопада Чин,
 Про лицарів святих, в боях хрещених...

На наказ командира упівської частини зв'язкова подруга Галина пішла з підпільною поштою і наказами до іншого загону, відтятого московсько-большевицьким військом. Натрапивши на засідку, вистріляла набої з нагана, знищила пошту і останніми пострілами закінчила своє молоде життя, щоб вічно жила Мати-Україна.

У описі двобою повстанки Галки з московськими катами поет Марко Боеслав виразно зазначає, під чийм прапором і з чийм іменем у серцях змагались українські воїни в УПА проти Москви. Ось уривок із поеми:

— „Бандитко, здайся! Здайся! Не стріляй“ —
Ревіли дико большевицькі крики.
— „Не здайся!“ — шептала батьківська рілля.
— „Умри!“ — десь журавлиний спів курликав.

Зідхнула Галка. — „Боже, не відкинь
Моеї жертви за святі руїни!
Батьки! Максиме — орле мій, прилинь!
Прощайте всі! За Тебе, Україно!“...

Останній стріл... Полюнув гомін в даль,
Поніс сувору скаргу лютій месті...
Вдивлявся в жертву місяць і звіздаль
І вітер шепотів: умерла з честю...

VI

Мов хижі круки, збіглися кати:
— „Вот, клятая бандеровка, не сдалась!“ —
І у холодний кинули потік
Дівоче тіло звірям на поталу.

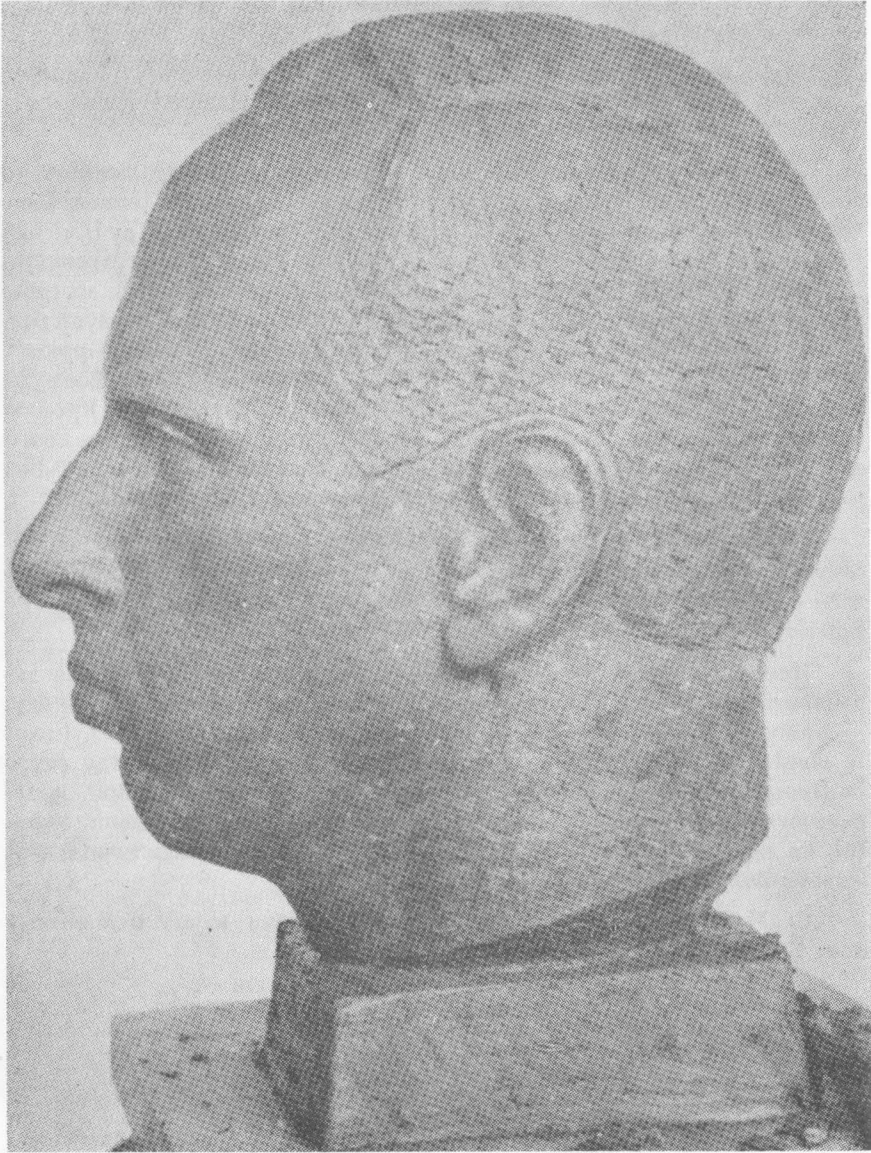
VII

І ніс потік її ще свіжу кров
Гнівними водами у Чорне море.
Летів в простори помсти вірний зов:
— О, горе вам, катюги дикі! Горе!

Затихло все, і ніч, мов монастир:
Молитву щире верби шепотіли,
А ночі дяк — цвіркун співав псалтир
Над гордої повстанки Галки тілом...

Така вона, героїчна українська баляда, висловлена простими словами, але з таким жаром серця, що від нього линяють вилинялі від народження просторікування різних кафкіянсько-сюрреалістичних ню-йоркських груп і групок...

У 1926 році прогрімилі московські кулі в Парижі... У 1938 році — в Роттердамі... У 1950 році — в Білогорщі біля Львова... А в жовтні 1959 року червона Москва вже стріляла з рафінованішої імперської зброї по прапорі Національної України — з отруйної пістолі! Але,

Степан Бандера — скульптурний портрет,
автор мистець Михайло Черешньовський

як сказав Євген Маланюк про Симона Петлюру, — „стріляли в дух, влучили в тіло“. Те ж саме сталося у Мюнхені з Провідником Степаном Бандерою: „Стріляли в дух, влучили в тіло“. На стійці Національної Революції Бандера склав найдорожче, що має людина — життя, і став всеукраїнським прапором!

Коли пролетіла по світі вістка про смерть Провідника Бандери, редактор передового еспанського щоденника в Мадриді Хозе Люїз Телльо писав 22 жовтня 1959 року, цитую в перекладі:

„Чи знайдуться бандури між українцями, розпорошеними по всьому світі..., що гратимуть сьогодні нову думу про Степана Бандеру. В кращі часи козаків із Запоріжжя ці героїчні пісні лунали над текучою молоком і медом Землею, оспівуючи відвагу й жертвенність Гетьмана Мазепи й Пилипа Орлика. Як вони, Бандера боровся за свою країну аж до загину... Помер у Мюнхені. Його вбили комуністи... В нашу епоху боягузів, — писав мадридський щоденник „Арріба“, — є ще герої, котрі воліють боротьбу, ніж неволю, ніж м'які формули коєкзистенції, ніж тости з народобивцями“. І далі: „Для Кремлю Степан Бандера був людиною, яку треба було зліквідувати. Як довго він жив — являв собою кращий символ безстрашного Борця, без плям Борця проти найбільшого лиха і небезпеки нашої цивілізації“.

Болюча вістка про смерть Провідника, яка вразила серце і загартувала національну волю до перемоги, — голосною луною відбилась серед українських поетів у різних країнах на Заході, та — не знаємо — напевно і в самій Нескореній Україні.

Поети — дійсні поети, простіші і складніші, більше й менше талановиті, але ті, які живуть життям, радістю й болями свого народу, — немов та збірна еолова арфа відгукнулись на трагічну подію. І варто відмітити цей факт: ні в одному творі, написаному з приводу смерті Провідника ОУН Степана Бандери, не було й нотки зневіри, переважають нотки смутку і голоси присяги на вірність Національній Україні, на вірність Богові й Україні — на вірність націоналістичній державотворчій Ідеї і боротьбі!

Здається, найпершим відгукнувся на болючу вістку з Мюнхену поет Богдан Нижанківський:

ТИ ПОЛЯГ, ЩОБ НЕ ЗГОРЯЮЧИ, ГОРИТИ

Не лист осінній наше слово.
Ми прапор на труну Твою
Схиляєм і підносим знову
У незакінченім бою.

Не подолає смерть розп'яте
Безсмертя нашої землі!

Ти все віддав, умів віддати —
Всю кров за кров Її.

Зів'януть і вінки, і квіти.
Нехай зів'януть! Ти поляг
Щоб, не згоряючи, горіти!
Ти — символ,
Стяг!

Не втихне біль. І ран Вітчизни
Не згоять туга, ні роки.
Ще ворог смертно кров'ю бризне
Від нашої руки!

Великий Друже!
Овид сірий
Розколеться — і полетить
Тобі назустріч рідний вирій —
Вітчизни нашої блакить.

Богдан Нижанківський

Смерть Провідника з руки підсланого Москвою агента Сташинського сталася 15 жовтня 1959 року. 17-го жовтня про мюнхенську трагедію довідався з радіогодини дир. Василя Шарвана Л. Полтава у Бофало, і того ж дня відгукнувся віршем „На смерть Степана Бандери“, що був переданий чергового дня на згаданій щоденній радіо-програмі в Америці й південній частині Канади:

НА СМЕРТЬ С. БАНДЕРИ

В жалобі і смутку земля восени:
Нестало великого сина.
Йдемо до Його дорогої труни —
Востанне схилити коліна.

Але прапори, що квітчають Його,
Шумлять, як розбурхані води:
— Ніколи не можна забити того,
Хто прапором став для народу!

З-над Чорного моря, Карпат і Дніпра,
І з древнього Дону рівнини
Під прапор безсмертя йде брат і сестра —
Безсмертний народ України.

І клятва мільйонів гримить до небес
Мазепі, Петлюрі, Бандері:
— Ваш дух у мільйонах навіки воскрес,

Ваш дух перед нами, як сяючий хрест,
Як символ нової державної ери!

17. X. 1959 р.

Леонід Полтава

Того ж дня громадський діяч і автор кількох книжок, зокрема п'єс на упівську тематику, проф. Павло Савчук у Нью Йорку написав сонета, в якому називає Степана Бандеру „провідником мучеників“, який „вів до волі гноблені народи“:

СОНЕТ

Ти був незрівняний як провідник і друг,
Тому зазнав і ворогів великих, —
Та ще й від „друзів“ зависти, гірких наруг,
Часами гірших, як від орди диких.

Підступно вбитий; мучеників провідник,
Бо вів до волі гноблені народи, —
В ідейнім змагу Ти був лицар-бойовик,
За те дістав безсмертя в нагороду.

Твій дух незламний — символом усіх країн,
Які в ярмі безбожницького ката, —
Де цінності віків ганьблять до сліз, руїн,
Кривавими убивцями розп'яті...
Твої ідеї вже створили гимни, —
Летять по світу променем нестримним!

17-го жовтня 1959 р.

Павло Савчук

До Гартфорду, у стейті Коннектикат, сумна вістка з Мюнхену дісталась 19 жовтня, і того ж вечора відома поетеса Ольга Лубська, член АДУК, написала могутній поетичний реквієм Другові Провідникові, якого знала особисто і з яким співпрацювала у різних країнах Зах. Європи. Ольга Лубська поєднала чотири смерти Героїв України: Симона Петлюри, Євгена Коновальця і Степана Бандери, — зі смертю гетьмана-державника Івана Мазепи, бо їх, провідників України з різних років і навіть століть, об'єднувала єдина ідея: Україна вільна і державна! Ось цей видатний твір Ольги Лубської — готовий текст для величної кантати:

СТЕПАНОВІ БАНДЕРІ

Збулось.

І вістка страшна, як злочин,
Роздерла запону сонця.

Повисла на білім серці.
Тягар непосильний. Тьма.
Земля ж бо чужа — все кремень.
Земля бо чужа — все ніч.

Зранить ноги Діва біла,
Зранить серце, як нестиме
Серафимові на крила
Горстку сяйних свіч.

Лезо болю не всім зрима.

Так ось:

Трикутником скорбота —
Париж, Роттердам і Мюнхен.
З Бендер пролягла дорога,
З гетьманського порога.
Повзуть світом тіні потай
Петрових внуків.
Хоч плач, кричи,
Хоч вовком вий,
А світ мовчить
Глухий, німий.

Не викреше тепла для віч
На всі шляхи зловіща темінь.

Земля бо чужа — все терен.
Земля бо чужа — все ніч.

Зранить руки Діва біла,
Зранить серце, як нестиме
Дорогому на могилу
Із василечок кропило,
Землі грудку з чебрецями
Та зчервонену серцями
Жар-китайку козакові,
Щоб став вічним у обнові.

Лезо болю не всім зрима.

19. 10. 1959 р.

Ольга Лубська

Ольга Лубська, поетеса-наддніпрянка, відгукнулась на ту подію через кілька днів згодом новою поезією, яку зачитуємо далі.

Нехитрою простою мовою розповів про свої думки й переживання український робітник Микола Попович (здається, із Франції), у вірші під заголовком „Степанові Бандері“, написаному 20 жовтня.

СТЕПАНОВІ БАНДЕРІ

Рознеслась вістка по цілому світі —
Страшна, болюча, що аж серце рве:
Не стало вже Провідника між нами!
Степан Бандера більш вже не живе!

У час, коли найбільше його треба,
В жорстокий час важкої боротьби,
Загинув той, хто нас усіх провадив,
Щоб досягти найвищої Мети.

Твоє ім'я було страшне для ката,
І він Тебе підступно отруїв.
Хотів убивця в нас Вождя забрати,
Та Ти живеш між нами, як і жив.

Нехай проклята буде та хвилинка,
Коли то ворог обірвав життя
Борця за волю, щастя України,
Провідника змагань великих і звитяг.

Та смерть Твоя ще дужче нас згуртує,
Щоб йти шляхом Твоїм і всіх борців,
Що за Країну рідну впали
І заслужили лаврових вінців.

Твоє ім'я світитиме вівіки
В серцях борців, вестиме їх у бій,
І донесуть вінки лаврові в Київ,
Серед яких найпершим буде Твій.

20. 10. 1959 р.

Микола Попович, робітник

Не лише українські поети, для яких Україна є національним кредо, їх вірую, відгукнулись на смерть Провідника. Тринадцятилітня дівчинка Лідія Душенко того ж сумного жовтня 1959 року написала свою щирю присягу віршованими рядками, під назвою „Осінь трагедія“:

ОСІННЯ ТРАГЕДІЯ

І знов настала осінь,
Вже зимно на дворі,
І сонечко не гріє,
Короткі стали дні.

Ця осінь як всі інші,
Не різнилась вона,
Та сталась в ній подія
Тривожна та й страшна!

Ген там за океаном
В чужім для нас краю,
Ворог убив Бандеру,
Борця за свободу!

Чи труд його і працю
Забути маєм ми?
Чи мають панувати
В Україні вороги?

Ні, так воно не було,
І бути так не може,
Хранім же Україну
Від всього, що вороже!

Жовтень 1959

Лідія А. Душенко
13-річна юначка

Через місяць після смерті Провідника український поет у Англії Микола Верес опублікував у лондонській „Українській Думці“ видання СУБ-у твір під назвою „На смерть Провідника“, в якому остеріг Росію:

НА СМЕРТЬ ПРОВІДНИКА

Великому Синові Українського Народу,
Провідникові сл. пам. Степанові Бандері
присвячую —

Осіній день... Вінки... І домовина,
А в даліні шпилі готичних веж,
І знову ти в жалобі, Україно,
І смуток знов охоплює без меж.

Бандера впав... Чому це все не сниться,
Чому звучать жорстокістю слова,
Що між могил баварської столиці
Неждано так з'явилася нова...

І зводжу зір на обрії крижальні,
І погляд гнів глибокий застеля,
Так, чуть його — зловтішний, тріумфальний
Катюги сміх за брамою Кремля.

Радіє він, що час підкрався смерті,
Що згас в очах безудержний порив,
Що низько ми схиляємо вчетверте
З мільйонів щогл печалі прапори...

Ми хилим їх, ми клонимо в пошані
І лиш на мить здригається рука,
Остання честь Людині полум'яній,
Палкий салют чинам Провідника!

А мить пройде й рука зміцніє знову
І криця знов дзвенить у лезах лав,
Трибуне наш, ми все напоготові
Кінчити змаг, що Ти був розпочав!

І надарма з отрутою ампулки,
Розриви бомб, і підступ й револьвер,
У той під'їзд мюнхенського провулку
Бандера впав та в ньому не умер.

І Мюнхен звівсь девізом поміж нами,
В одному нас еднаючи звені,
Як був Париж, як мури Роттердаму,
Як ті ліси під Львовом наливні.

Тож не радій, тиране, передчасно
І сліз гірких, ні розпачу не жди,
Побачиш ти, як ще цвістимуть рясно,
Де обрій наш, увільнені сади.

І затремтять простори злотопері,
І вітер гимн свободи рознесе,
За смуток наш, за Мюнхен, за Бандеру —
Відповіси, убивнику, за все!..

Листопад 1959 р.

М. Верес

Очевидно, як у деяких раніше зацитованих віршах, так і в творі М. Вереса є елементи політичного плякату чи памфлету, є думки чи вислови, не цілком, як часто і шабляново говорять критики, „перетоплені в поезію“. Але треба не спускати з ока, що ці і їм подібні патріотичні твори були написані по свіжому сліду московсько-більшевицького чергового злочину, часто навіть під час праці, серед гуркоту станків, гармидеру залізничних станцій чи й під гуркіт літака. Йшлося не про витонченність музи, а про вияв зворушених сердець, про вибух гніву на ворога і про заповіт любови до безсмертного народного Провідника.

Однак, цілковито на висоті вимог не лише серця, і не лише політики, а й поетики, стоїть, для прикладу, поезія поета-наддніпряця Миколи Щербака під назвою „15 жовтня 1959“ — із зафіксованою в заголовку жалобною датою. І в цього поета — ані тіні зневіри.

15 ЖОВТНЯ 1959

Уже не кулі, не гранати,
Не поєдинок у бою, —

Впускає хижо кат до хати
Отруту і слизьку змію.
І злісним косооким зором
У щілину спостеріга,
Як скаче й в'ється чорним колом
Повзучий і живучий гад...
Кривава мить... У смертнім герці
До збої припада рука,
Але зміюка жалить в серце,
У саме серце — і зника...
Ще гострий погляд... Ще б дихнути!..
Ще блукає спрагло зір
Землею рути і отрути,
У зворах предковичних гір.
І смерті непокірний зроду,
Але в пориві до мети,
Він долу падає на сходах, —
Щоб вгору до вершин зійти!..

Микола Щербак

Микола Щербак стверджує в цій, сповненій великої поетичної наснаги, поезії, що земна смерть Степана Бандери стала початком його земного безсмерття.

Поет і журналіст Петро Кізко, який довгі роки працював у Мюнхені й не раз бував у колі Провідника, був настільки вражений подією, що свій перший поетичний відгук дав лише в січні 1960 року, віршем під заг. „Над могилою Провідника“.

У вірші П. Кізко підкреслена ідея соборності України, якою жив Степан Бандера, і одночасно висловлено біль усієї Соборної України з приводу гіркої втрати.

НАД МОГИЛОЮ ПРОВІДНИКА

Дерева в снігу, наче свічі, Сніжинки — мов сльози мої. Та хрест твій, Провіднику, кличе Наслідувать кроки твої: В годину найбільшого болю Усмішкою сльози пекти І далі за волю і долю Залізно-суворими йти. Твоїми слідами... Слідами, Яких не стирає і смерть, Живими ділами й чинами,	Життям твоїм сповнені вщерть, — Ми йтимем у хугу, завію, У сонці мечів, прапорів, Аж поки не визволим Київ І кров'ю освячений Львів! Дерева в снігу, наче свічі, Сніжинки — мов сльози мої. Та хрест твій, Провіднику, кличе Наслідувать кроки твої. 12. 1. 1960.
---	--

Петро Кізко

Поет Ігор Калиненко — літературний псевдонім Отця д-ра Богдана Куриласа, Чину Святого Володимира Великого — відгукнувся з Бельгії на земну смерть Провідника поезією „Світлій пам'яті Степана Бандери“, взявши за мотто давню козацьку пісню про Морозенка, за яким „вся Україна плаче“:

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ С. БАНДЕРИ

Ой, Морозе, Морозенку...

(Українська історична пісня)

Букети повні рож і рдяної калини
Покласти нам дозволь на свіжу домовину
Твою: — творче УПА, надхненнику до чину,
Що має за мету державність України.

Немов магнет сталений, як джерело життя,
Саме Твоє ім'я — надхнення для мільйонів.
Не вбила смерть Тебе, бо свіжих батальйонів
Стаєш прапороносець і знам'я!

Чорнозем рідних скиб і чорноморську воду
Покладено в труні вогненного борця.
Його потужний дух окрилює серця,

Аж доки прах спічне в столичнім пантеоні.
Бандерине ім'я значитиме свободу
У вихорі сторіч, в незламних легіоні!

Ігор Калиненко

У цім сонеті згадано про одну із зворушливих деталей мюнхенського похорону на „Вальдфрідгофі“: у домовину, покриту прапором Револьюційної ОУН і китайкою, поклали друзі дрібку української землі, покроплену освяченою водою з нашого Чорного моря...

Як можна припускати зі змісту вірша „Не ридай, Україно“, його автором також був священик, підписаний лише як Н. Н. До речі, цей текст був обернений у пісню — одну з найперших пісень, присвячених Степанові Бандері, яку чоловічий хор у Англії виконував у різних осередках в 1963 році — в четверту річницю смерті Провідника. Слова пісні „Не ридай, Україно“ такі:

НЕ РИДАЙ, УКРАЇНО

Згас вогонь, що світив Україні,
Згас вогонь, що світив нам усім
В палкім серці Степана Бандери.
Згас вогонь, щоб в засвітах горіти

Степан Бандера — олійний портрет, виконання
мистця-маляра Сергія Макаренка

Блиском зір, шумом вітру в етері.
Згас вогонь, що мав Україну
Сонцем волі зогріти,
Ідеалом Мазепинця Бандери.
Не ридай, Україно-Рахиле,
За синами, що їх Ірод вбиває,
Як Христос, Ти воскреснеш з могили,
Твоя правда, як сонце засяє.

Н. Н.

Інший автор, Семен Левченко, у вірші „Пам'яті Степана Бандери“ простими словами закликає всіх українців до єдності, увесь народ:

...Ставай довкола свіжої могили,
На єдність нерозривну присягай!
До помсти й чину — будь у кожній хвилі,
Орлині крила д'лету розгортай!

Як вдарить дзвін, як поклик пролунає,
Встроми Москві у черево меча,
Хай пропаде, у ніг твоїх сконає, —
Тоді дійдеш державної мети!

Значно більше попрацювала над своїм твором про Степана Бандеру Лідія Олексюк:

НЕЗЛАМНОМУ БОРЦЕВІ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

Хоч тисячами армій воювали
І вже ракет їх повна стратосфера,
Перед одним ім'ям дрижали,
А це ім'я — Бандера.

Це не ім'я, це сила духа,
Незламна віра у майбутнє,
Вона бренть тобі до вуха
І дзвоном в серці б'є могутнім!

Так підло, потайки і скрито
Як кровожаднії пантери,
Напали вороги в Мюнхені,
Щоб знищити ім'я Бандери.

Та не вдалось! Вся Україна,
Гори, ліси, річки, озера,
Степи, поля й суха билина
Шепчуть ім'я: Бандера...

І не допоможуть тут гармати,
Ні скоростріли, револьвери,
Рідна земля встане на ката,
І ще помстить ім'я Бандери!

А ми, хоч поглядами різні,
Ідм назустріч новій ері,
І замість квітів на могилу,
Любов і згоду принесім Бандері!

Лідія Олексюк

„Це не ім'я — це сила духа“! — так лаконічно і так поетично визначила сина України невідома нам ближче Лідія Олексюк.

Простою народною мовою, та від самого глибу зворушеного серця, написаний твір цілковито невідомої авторки, переданий з-над Дніпра, з так званої УССР. Його назва — „Безсмертному“, його підпис: „Жінка з-над Дніпра“, судячи зі стилю й мови — селянська жінка:

БЕЗСМЕРТНОМУ

Степане Бандеро, Сину України,
Багато ти горя в житті протерпів.
Тебе не зламали ні тюрми, кацети —
Ти націоналістів вперед сміло вів.
Твого Духа німці й поляки боялись.
І перед тобою теж москаль дрижав.
Степане Бандеро — Сину України,
Від них же проклятих ти на сходах вправ.

Але твоя слава не вмере, не загине,
Ти будеш віками в серцях наших жить,
Бо ти був великим сином України
Й учив нас, як нарід її боронить.

Не думай, Степане, що ми розгубились,
Що нас огорнула безсонячна тьма.
Ми будем боротись далі за Вкраїну,
Хоч тебе в живих вже між нами нема.

Думав ти, земляче, що тобі напише
Цей маленький віршик жінка з-над Дніпра?
Хоч Київ від Львова і є задалеко,
Але твоя слава і сюди дійшла.

Клянемось востанне на твоїй могилі,
Що з ворогом будем, як ти, воювать,
І будемо з честю стоять на сторожі
Та для України волю здобувать.

Жінка з-над Дніпра

Прості й нелукаві, за висловом Тараса Шевченка, слова жінки з-над Дніпра — це воістину голос Соборної Нескореної України; це найкраща квітка на далеку могилу Провідника.

Коли ж мати на увазі поезію як таку, в її кращих проявах, з її мисленням образами, то тут треба знову звернутись до відомої поетеси, Ольги Лубської. Незадовго після першої поезії, яку вже цитовано, Ольга Лубська створила другу, під назвою „Присвята“, датовану 26 жовтня 1959 року:

ПРИСВЯТА

От знову й знов думки, мов хорівід,
Уперто оббігають світ навколо.
Парча і ризи. Мирра й вівтарі.
Ніде Тебе немає. Тоскно догорить
Остання хризантема, люблена до болю.
І пізній місяць — мосяжна підкова —
Не скотиться в спориш біля воріт.

А дні струнки, як голубі тополі.
Червоне золото на вітах никне.
Ой, леле, серце вірити не звикне
Цій божевільній істині ніколи.

26. 10. 1959.

Ольга Лубська

Важко було повірити, погодитися з думкою, що між живими подругами і друзями, серед нашої вільної закордонної української спільноти, серед нашого нескореного народу вже немає Друга Степана Бандери, якому в рік земної смерті було тільки 50 літ!

Загинув смертю мученика — і став прапором нашого народу!

Український поет у Канаді, Дан Мур, ще того ж 1959 року написав у далекому Едмонтоні твір під наголовком „Бандері“:

БАНДЕРІ

І знову схилилась червона калина,
І сльози, як грона упали гіркі...
Здригнулася сумом важким Україна,
Як відгомін грому, зідхання важкі.

В далекому Мюнхені свіжа могила —
В холодні обійми полонить віки;
Твого, Батьківщино, найкращого сина,
Що згинув із зрадника-ката руки.

І пекло безсиле цей злочин затьмити,
Бо вбивство ще раз наказала Москва,
Щоб тіло і віру, і символ зломити,
Щоб мертвою впала Ідея жива.

Бо ім'я Бандери — це зрив України,
Це символ невстрашних, це вічність Ідей;
Це ім'я відоме є кожній дитині
І спокій зганяє Москві із очей!

Дан Мур
Едмонтон, Канада, 1959

Фрагмент із Пам'ятника Героям на Оселі СУМ в Елленвіл, Н. Й. —
Симоніві Петлюрі, Євгеніві Коновальцеві, Степанові Бандері, Тарасові
Чупринці, виконання мистця Михайла Черешньовського

Через рік після смерти Степана Бандери відомий співак-соліст Михайло Мінський написав слова і музику, і так постала пісня „Дума про Степана“. Прем'єра пісні відбулася на концерті 15 жовтня 1961 року в місті Ноттінггам у Англії, де під час її виконання Мінським плакали люди; а 13 листопада того ж року пісню „Думу про Степана“ почула Україна — її передавано в етер на хвилях Гамбурзького радіо і згодом Еспанського Національного Радіо з Мадриду, в супроводі струнної оркестри. Подаємо текст цієї зворушливої пісні:

ДУМА ПРО СТЕПАНА

Не вставай, тумане,
Не захмарюй синь.
Пісня про Степана
Лине в далечинь.

Гей, ворожа хмаро,
Шлях не заступай:
Українське Сонце
Світить на наш Край.

Мов орлині крила
В синій висоті —
То Бандери сила
В нашому житті.

Гей, розвійся, хмаро,
Світ не заступай:
Скоро воля ясна
Зійде на наш Край.

Дум запал безсмертний
В душах не погас —
Степанове серце
Б'ється серед нас.

Пощо ж, хмаре злая,
Линеш у блакить?
Степанове слово
Жило й буде жить!

Вкраїнці, до зброї,
До славного чину:
Волі дорогої
Державі й людині!

Гей, розвійся, хмаро,
Не стелись, туман,
Геть зникай, примаро —
З нами йде Степан!

А по тобі, сину,
Слава не помре,
Правда України
На землі живе!

Гей, ворожа хмаро,
Шлях не заступай:
Скоро зійде воля
На наш рідний Край!

Михайло Мінський

На жаль, через нестачу фондів цієї пісні й досі не записано на платівці. До речі, це тільки московсько-большевицька пропаганда постійно твердить, що українці за кордоном, зокрема так звані в лапках „буржуазні“ націоналісти дістають гроші з Волл-стріту!.. Що за нахабна неправда! Покійний Степан Бандера учив, що українську політику можна робити тільки за власні фонди, спираючись на власні сили. Безконечні списки жертв свідомих українців, оголошувани на сторінках національної української преси, є незбитим доказом обманних просторікувань Москви та її агентів, сателітів і запродавців.

Минали роки... На могилі Провідника не в'янули і не зів'януть квіти народної пошани і любови.

У 5-ту річницю мюнхенського горя надрукував д-р Іван Овечко твір під заголовком „Смолоскип“:

СМОЛОСКИП

(С. Бандері — у 5-ту річницю смерти)

Хоч був на світі ніби мир,
Мовчали вже давно гармати,
Та все ж упав — як командир,
Упав, як падають солдати.

Своє життя ще молоде,
Дітей покинувши й дружину,
Приніс у жертву Ти на те,
Щоб ми — любили Україну.

Ти ненавидіти учив
Катів розп'ятого народу.
Твій заповіт — це збройний чин
За власну хату і свободу.

І тим, що прийдуть по Тобі,
Ти став героя прототипом.
Ти не прожив — у боротьбі
Згорів, щоб стати — смолоскипом!

Іван Овечко
„Америка“, 1964

„Смолоскип“! — смолоскип Степан Бандера, — гарна назва до гарного твору високого громадсько-політичного звучання.

У 1964 році згадуваний поет Микола Верес у Англії опублікував подібний твір, також високої громадсько-політичної напруги:

БЕЗСМЕРТЯ

Б'ють громи, грізну віщують еру,
І встають світанки із пільми.
Хто сказав, що вже нема Бандери,
Що до них простуємо не ми?

Хто сказав? Ми йти не перестали!
В марші ми, в дерзанні, у бою
За свої священні ідеали,
За мету омріяну свою.

Ми йдемо і кров'ю пишуть пера
Строфи літ буремної пори,
Про чини безсмертного Бандери,
Про ОУН звитяжні прапори.

І ймення народнього Трибуна
В небі тче пробудження зорі,
Це його нашіптують лягуни,
Гомінкі дністровські шуварі.

Це йому гучні складають оди
Степ і ліс, і гори, і жита,
Це ж воно гримить на небозводах,
Мов девіз, над краєм проліта.

Це воно влітається в світанки,
В рокіт бур, у райдужну блакить,
Кличе нас боротись до останку,
Йти на прю із ворогом велить,

Щоб у ній нещадно відплатити
Смерть батьків, скорботу матерів,
Ріки сліз, що виплакали діти
Ті, яких сатрап осиротив.

Знає він, о, знає дуже добре,
Що прийде цей месницький удар:
Впала вже під натиском хоробрих
Не одна твердиня яничар.

Треба ще московську мегеру
Нам в бою останньому змести,
І йдемо під прапором Бандери,
Кладучи до завтрого мости.

І лягла на обрії орбіта,
Чутно крок уздовж, ушир і взвиш.
Тож лунай поривніше, трембіто,
Сурмачі, суремте голосніш!

**
*

Всі до лав! За кріс берися, брате,
З віч своїх жени зневіри тінь —
Воли клич розгойдує Карпати,
Ним живуть Поділля і Волинь,

Ним громи завихрюють простори,
Йде грізна, розмаяна пора,

Степан Бандера — дереворит,
автор невідомий

Будуть ще вільними Чорне море,
Схили круч закутого Дніпра,
Рідний степ, ґруні, гаї, лимани
І висот зазорена блакить.
Згинуть всі недолюдки й тирани,
Але Вождь Бандера буде жить!

Микола Верес
Англія, 1964

Вірш Миколи Вереса „Безсмертя“, без огляду на деяку розтягненість тексту, набрав великої популярності, і його часто рецитують на вечорах, академіях, у сумівських осередках при відповідних нагодах, бо, як переконливо сказав поет:

„...Згинуть всі недолюдки й тирани,
Але Вождь Бандера буде жить!“

У 1969 році, в перше десятиліття земної смерти Безсмертного, Л. Полтава опублікував у журналі СУМ „Крилаті“ й ін. пресі „Славень Степанові Бандері“ (між ін., у 1978-79 рр. журнал „Крилаті“, орган ЦУ СУМ за редакцією Володимира Леника та мгр. Омеляна Ковалю, публікував ілюстровану розповідь для дітей і молоді під заг. „Юність Степана Бандери“).

СЛАВЕНЬ СТЕПАНОВІ БАНДЕРІ

Є на Божому світі ім'я,
Що становлять епохи і ери:
Хай же вічно народам сія
Українська епоха Бандери!

Відійшов ти — за багатьох,
Щоб невольникам вирости крила.
У журбі Україна і Бог
При твоїй незабутній могилі.

Хай же гребенем радіохвиль
Твоє чесне ім'я пролітає,
Хай єднає мільйони зусиль —
Україну в родину єднає;

Хай ворожа московська змія
Не зазна ні від кого привіту,
Хай зіходить Бандери ім'я
Понад світом — осяяним квітом;

Хай у кожному серці живе
Твоє слово, що вік не зів'яне,
Хай матуся синочка назве
Твоїм іменем, Друже Степане!..

Є на Божому світі ім'я,
Що становлять епохи і ери:
Хай же вічно народам сія
Українська епоха Бандери!

Л. Полтава

І захоплення Провідником Революційної УОН — Нескореної в роках німецько-фашистівської окупації України, і глибоку особисто-людську трагедію відчуваємо в поезії Михайла Ситника „Химерна доля“. Селянський син (гнаних і переслідуваних батьків-колгоспників), лірик-самородок, Михайло Ситник, автор відомої поеми з боротьби УПА „Залізничий сторож“, не міг жити на чужині, але не міг жити і в окупованій Україні. В цім лежало коріння трагічних ноток у багатьох його творах. Михайло Ситник і загинув передчасно (1920-1959) у цілковито чужому для нього промисловому місті-велетні Чикаго.

ХИМЕРНА ДОЛЯ

Химерна доля занесла у Львів
(Усе моє життя — химера).
Там знав я хлопців, лісових чортів,
Що вміли тричі вмерти за Бандеру.

А він схилився над молодим таким,
Як батько мій хилився над юним житом,
І мовив: „Вмерти — згаснути мов дим,
Для України, друже, треба жити“.

Х. 15. 1959 — Х. 15. 1964
У П'ЯТУ РІЧНИЦЮ СМЕРТІ
ПРОВІДНИКА ОУН, СЛ. ПАМ.
СТЕПАНА БАНДЕРИ

Із видань Підпільної Пошти України

Як я хотів збагнути ці слова,
Запам'ятати, як мою хатину!..
Та тут, в Чикаго, далі відплива
Від мене Він, життя і Україна.

Михайло Ситник

Українська, національного звучання, поезія, в тому й націоналістична, патріотична, хоча розвивається серед несприятливих умов закордоння, набуває прав горожанства серед спільноти, доходить до людського розуму і сердець.

Цікавий випадок стався, для прикладу, з поезією Віри Ворскло (Канада) під заг. „Над могилою Бандери“. Цей текст автор розвідки одержав від п-ї Катерини Росоли в Америці, з такою допискою з 12. II. 1978 року: „На жаль, оригінального вірша з книжки чи журналу, де було поміщено, не маю. Переписую з карточки від дівчинки, яка деклямувала (у Фініксі, Арізона), а їй два роки тому передав цей вірш мій чоловік. На жаль, не пригадує, звідки текст переписав“.

Ось цей твір:

НАД МОГИЛОЮ БАНДЕРИ

Не страшно вмирають за свободу,
Без сліз, нарікань, каяття,
Бо мусить хтось жить для народу,
Його захищати життя.

Ніж жити живому в кайданах,
Поволі в неволі вмирать,
То краще засяять вулканом,
На всесвіту струнах заграють.

Ніж бути рабом без'язиким,
Безславним, довічним тяглом,
Найкраще — героєм, великим
Йти у віки напролом.

Ніж бути увесь вік нещасним
І гнити в в'язницях роки,
То краще засяять і згаснуть
І слави лишити вінки!

Залишить легенду прекрасну,
Відвагу незломну свою,
Яка приведе всіх до щастя
І волі засвітить зорю!

Віра Ворскло

Українці вдячні цим людям за працю на прославу імени Провідника Степана Бандери. Вдячні, та не всі... Прислухайтеся уважно, і почувете не лише большевицьку та їх поплентачів лайку, але й шамотіння власних, таки українських „шашелів“, які хотіли б прожити своє життя „тихо й мирно“, яким чужі революційні пориви, свята віра в силу і правду Нації.

Місцеві шашелі в той час, коли на московських сибірах не каються велетні української думки й духа, типу Валентина Мороза чи Левка Лукіяненка, а ім'я їм — легіон, зашамкають з-під воріт чужих думок, прокажуть за рахунок позиченого розуму, що поетичні твори про Степана Бандеру — це, мовляв, „не поезія“!.. Вони забувають, що Тарас Шевченко наказав боротись і запевнив, що „борітеся, поборете, вам Бог помагає“! Вони зрікаються славетного Лесиного „без надії таки сподіватись“! Вони, оці закордонні українські шашелі з різними відтінками соціалізму, нігілізму, розумового кафкіянства, — не пам'ятають заповітів великого коваля народної правди Івана

Із видань Підпільної Пошти України

Франка, не кажучи вже про заповіти Ярослава Мудрого чи Івана Мазепи, Симона Петлюри і Євгена Коновальця, Головного Командира УПА генерал-хорунжого Тараса Чупринки-Шухевича і безмежно дорогого для кожного чесного українського серця — Провідника Степана Бандери.

Про таких писав доктор Дмитро Донцов у праці „Демаскування шашелів“:

...„Тиха, мирна Україна гречкосіїв змінилася в 1917 році в Україну, що горіла вогнем повстань, що не хотіла більше по-рабськи зносити чужинецьке ярмо. Проти цієї України, грізної ворогові, повстають нові шашлі, щоб „жертв і тліти“ цей новий дух, щоб збити нас духом рабів, чужих попихачів...“

Не лише вчення і гартований дух Степана Бандери їм чужий, — їм чужий навіть звичайний український селянин, який вірить в Бога

і Україну; їм чужа українська молодь, яка виховується на національних заповідях. Шашелям чужий український інтелігент, а вже особливо український поет, письменник, драматург, композитор, співак, і всі інші творці української національної культури, які розуміють, що наша нація на барикадах, і що не все собі можна дозволити в час, коли над головою гримлять ворожі набої. Літературні пошуки, нові стилі, вишукані форми, нові мовотворення... — все це не забороняє, а навпаки — до цього заохочує творчий український націоналізм працівників пера та інших ділянок українського мистецтва. Але все в свій час.

Цитований вже еспанський журналіст зі столичного щоденника „Арріба“ писав з приводу смерті Степана Бандери: „Одного дня кобзарі Землі Української співатимуть про нього, як про легендарну постать. Тоді настане час сорому для тих, котрі мовчали тоді, коли віддавали себе в жертву люди, завдяки яким відвага і честь є чимсь більшим, ніж порожніми словами“...

Дедалі, то більше й глибше проникає націоналізм, ідейне вчення і чин Степана Бандери, не лише його ім'я, в нашу життєву правду, в наше щоденне життя і боротьбу проти ворога людства. З'являються вже не лише відрухові, спонтанні поетичні відгуки, а й більшого формату обдумані твори, в яких згадується славне ім'я Провідника, малюється його безстрашна негнута постать, або пропагуються його ідеї.

Так, у великій поемі під заголовком „Переддень зустрічей“ поет Ігор Шанковський розповідає про епізоди з життя Осипа Позичанюка, відомого в підпіллі як Шаблюк або Шугай, який прийшов у Західню Україну з советською армією під час Першої окупації і перейнявся духом націоналізму. В одній частині поеми Ігор Шанковський малює такий епізод із життя Провідника Степана Бандери в ті буремні часи:

Підпілля доспівало, зріло в міць.

Під стелями весінніх зоряниць — шугали тіні...

Вершники вночі

чвалали полем, мліли коні в піні,
німіли села в кулеметнім герці
і грузло вістря у московським серці.

В Перемишлі в повітря полетіли
склади амуніційні. Тут, то там —
енкаведиста постріл влучний вцілить
з-за вікон, з-за провулка, з-поза брам.

А ще друкарні ніччю друкували
листівки. І рясніли заклики,

їх — червоноармійцям підкидали,
а ті читали потім потайки.

І вірою, вогнем новим, палали —
бо правду їм казали ті рядки.

Зате й ОУН несла болючі втрати:
Левицька Зена, провідник Тимчій,
Медвідь-Опришко... Але умирати —
сини уміють нашої землі.

Вони пішли Бандеру зустрічати
у Польщу, на провідника постій,
на грудях відбезпечили гранати,
з НКВД останній звівши бій —
вже повертаючись...

Треба також з подякою згадати про поетів-чужинців, які присвятили свої твори пам'яті Провідника Української Національної Револуції, її продовжувача, Степанові Бандері, незадовго по його смерті.

Так, довший віршований твір під заг. „Геданкен ан Стефен Бандера“ („Пам'яті Степана Бандери“) написав німецький поет і письменник Дітер Рауг (на українську мову переклав Ростислав Єндик); відома англійська поетеса Віра Річ дала хвилюючий твір „Вальдфрідгоф“ (кладовище, де поховано Провідника) — на українську мову вільно переклав Дмитро Штикало; англійський автор Джан Р. Бравн у Рочдейлі написав вірш „Гіро Стефен Бандера — оф ди Юкрейн“ („Степан Бандера — Герой України“), в якому підкреслив нерозривність двох слів-понять: Незалежність і Степан Бандера.

Московський ворог, знаючи ціну нашої втрати — ще до смерти Степана Бандери і після його земної смерті в Мюнхені називає його ім'я десятки і сотні разів у різних псевдоісторичних і псевдолітературних виданнях. Для прикладу наведемо одно: у 150-річчя народження українського генія Тараса Шевченка, першого інтелектуального будівничого українського націоналізму і провісника волі й державности нашого народу, — Москва наказала кандидатів філологічних наук у Києві Петрові Колесникові написати памфлет під заг. „Народу син, народам брат“. Той памфлет видало так зв. Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном (а раніше його називали навіть „за рубежом!..) у 1964 році, ламаною українською мовою, за зрощеним правописом.

На стор. 30 автор накидається на справедливе ствердження у одній із статей д-ра Анатоля Бедрія у журналі „Визвольний Шлях“, а саме, що „конфлікти відбуваються між націями, а не між класами“. Далі автор з-під московського кнута, нібито літературознавець, пише, цитую:

„На думку цього ж таки Бедрія та його компаньйонів по підчищуванню Шевченка — В. Доманицького, Яр. Славутича та Василя Барки — націоналістична ідеологія Шевченка бере нібито свій початок від Виговського, Мазепи, Полуботка, а продовжувачами її є Леся Українка, Іван Франко, Донцов, Петлюра, Коновалець, Чупринка, Бандера, СВУ, ОУН, УПА“.

Очевидно, московський лакуза-малорос П. Колесник, справжній кандидат в генерали московського КГБ, закінчує свою тираду такими словами: „Нічого собі, хороша компанія для Шевченка, Франка і Лесі Українки!“...

Але так писати означає пускати порох у очі. Між іншим, коли одна українка із Франції хотіла перевезти кілька подібних памфлетів нібито Т-ва культурних зв'язків з українцями за кордоном, київського видання — із Франції в Україну, то її на прикордонній станції Чоп обшукали, відібрали ті, советського ж видання, брошури і погрожували советські прикордонники, щоб другого разу не везла, бо це — сказали вони — провокація!..

Це таки дійсно — провокація, все те, що пише ворог України. Але і він не може оминати світлого імени Степана Бандери, бо викреслити його означало б викреслити цілу добу в найновішій українській історії.

Це дороге, світле і горде ім'я дедалі, то частіше зустрічається в творах українських авторів, різного профілю й жанру.

Візьмім для прикладу цінну працю д-ра Олекси Воропая, видання (1974) Української Видавничої Спільки в Лондоні — „Англія зблизка“. Ця двотомова документальна праця — щоденник нового поселенця в Англії, збагатила нашу відносно небагату епістолярну літературу. У другому томі на стор. 1,179-й, в описі святкового відзначення в 1954 році в Лондоні в СУБ-і 50-річчя гетьманича Данила Скоропадського, натрапляємо на таку розповідь:

„Коли закінчились промови, голова В. Лісевич доручив мені прочитати привітальні листи та телеграми. Але виявилось, що їх аж 1,284 від різних установ і приватних осіб... (Тому) я прочитав тільки кілька привітань, насамперед від Архiepіскопа Кир Івана (Бучка — Л. П.). Під бурхливі оплески прочитано телеграму від провідника ОУН Степана Бандери: „Високодостойному Ювілятові у 50-ліття найщиріші побажання довгого віку, кріпкого здоров'я, найкращих успіхів у праці для Батьківщини і всього добра! — Степан Бандера“.

В опублікованій з рамени НТШ у Америці книзі-монографії Івана Мартинюка „Мое рідне село Ценів“ (1976 р.) на сторінці 559 знаходимо опис святкового відзначення в селі Ценів на галицькому Поділлі

Із видань Підпільної Пошти України

проголошення Акту 30 червня 1941 року у Львові. Довідавшись через радіовисильню імени Євгена Коновальця зі Львова про проголошення державотворчого Акту, автор зазначає: „...Ця небуденна вістка була такою зворушливою, що від хвилювання у ценівських селян котились по обличчях рясні мов горох сльози. Народ, спрагнений волі, кидався в обійми... У Львові утворено Державне Управління з Ярославом Стецьком на чолі, яке заявило готовість підпорядкуватись Українському Урядові в столичному Києві“... І далі читаємо:

„Того незабутнього дня на будинку „Народнього Дому“ замаяв на вітрі український синьо-жовтий прапор. На придорожніх стінах господарських будинків зарясніло від написів: „Слава Провідникові Українських Націоналістів Степанові Бандері!“, „Хай живе Українська Держава!“...

Хоч і як ще повільно, неоправдано повільно, але вже імена українських героїв визвольної боротьби новітніх часів проникають поза межами засягу комунізму і на сторінки українських підручників

— для українських шкіл за кордоном. Пролім у цій справі зробила видатна письменниця-педагог сл. п. проф. Марія Дейко, політична емігрантка з Наддніпрянщини, професор мов, яка склала в Австралії 6 підручників-читанок з української мови, з додатком українсько-англійських словничків (підручники вийшли у видавництві „Рідна Мова“ в 1970 роках). У підручнику-читанці для п'ятої класи школи українознавства, під назвою „Про що тирса шелестіла“, на сторінках 124-126 знаходимо промовисту ілюстрацію мистця Леоніда Денисенка: в українській орнаментованій рамці в центрі — українка із шаблею в руці, а довкола неї — портрети Симона Петлюри, Євгена Коновальця, Тараса Чупринки, Степана Бандери. Там же, у розповіді під наг. „Героям слава!“, між іншим текстом, сказано (для шкільних дітей і молоді, що є важливим засобом національного виховання):

„Степан Бандера — Провідник збройної революційно-визвольної боротьби українського народу. Загинув 15-го жовтня 1959 року в Німеччині, в місті Мюнхені, від отрути з пістоля московського висланця Сташинського“. А далі, після розповіді про чотирьох Героїв Національної України, у підручнику „Про що тирса шелестіла“ ідуть „Домашні вправи“ для учнів, і там є питання: „Хто був Степан Бандера?“ А перед тим учні в класі читали: „...Вшановуючи їхню світлу пам'ять, ми хочемо наслідувати їхні великі і величні вчинки, хочемо бути такими як вони, які жили й працювали та боролися для України, для щастя українського народу“.

Але не тільки в слові чи в пісні прославляється ім'я Степана Бандери.

„Для вжитку українського підпілля Воюючої України, — читаємо в статті д-ра Олександра Соколишина „Філателія“, в сумівському журналі „Крилаті“ з червня 1963 року, — Закордонні Частини ОУН видали першого листопада 1949 року ужиткову серію марок із написом „Підпільна Пошта України“... Від 1949 року по нинішній день нараховуємо близько 500 різних значків та бльоків марок ППУ“.

Базуючись на цій інформації, ми розшукали чимало поштових наліпок-значків, з яких частину було перекинено в окуповану Україну, а більшість розповсюджувано тут, за кордоном, для зібрання фондів на потреби першої лінії фронту сучасної підземної війни проти московської імперії у формі ССРСР. Між тими значками-марками ми з приємністю побачили філателістичні видання, присвячені пам'яті незабутнього Провідника. На одній марці ППУ зображений Степан Бандера у молодому віці, а побіч — палаючий смолоскип, на другій — Провідник у старшому віці. На обох є написи: Підпільна Пошта України, підпис — Степан Бандера, а також державний герб України Тризуб.

Із видань Підпільної Пошти України

У ділянці образотворчого мистецтва, зокрема в портретистиці, дотепер найбільш успішно попрацював обдарований мистець-маляр Сергій Макаренко, автор великого розміру портрету Степана Бандери (олія). Мистець надзвичайно вдало передав не лише фізичну подібність Провідника ОУН, а й зумів передати на полотні психологічні риси характеру — вольовість і гуманність. Портрет є в Домі ОУВФ у Нью Йорку.

Видатні скульптурні портрети Провідника Степана Бандери, якого портрет тут репродукуємо, створив у Америці славний український скульптор, колишній вояк УПА, маестро Михайло Черешньовський. Один із скульптурних портретів Провідника стоїть на Горі Слави, на Сумівській Оселі біля Елленвіл, у стейті Нью Йорк: на високих п'єдесталах там встановлені бюсти Симона Петлюри, Євгена Коновальця, Тараса Чупринки, Степана Бандери, а над ними на високій щоглі — золотий державний Тризуб. За одно змагались — за одно й загинули, щоб вічно жити у серцях вдячного народу.

Фотопортрети Провідника Степана Бандери, у тому рідкісні світліни з його життя: у розмові з закордонними журналістами, біля могили полковника Євгена Коновальця, у колі друзів, у родинному колі, — ввійшли до другої частини серії прозірок „Українська Національна Революція“ випуску АДУК у Америці в 1970-х рр. Над цією серією працював фотограф-мистець Йосип Старостяк, збирав матеріали і написав озвучувальний текст Л. Полтава.

Наприкінці згадаємо ще про те, що в закордонній політичній і белетристичній літературі часто зустрічається ім'я Степана Бандери, в залежності від авторів — у позитивному або ж лайливому наświetленні, якщо це комуністи чи ліберали, або замасковані червоні п'ятиколонники Москви.

Багато і позитивно пише про Степана Бандеру аргентинський військовий історик Мартінез Кодо у важливій документальній праці еспанською мовою, назва якої в перекладі на українську мову звучить „Повстанці за залізною заслоною“, видання в Буенос Айресі. У різних закордонних виданнях часто згадується про смерть Провідника Степана Бандери та іншого українського політичного діяча, Лева Ребета, у Мюнхені.

У мистецькій закордонній прозі є вже чимало згадок про Степана Бандеру. Наприклад, в творах колишнього німецького політичного в'язня Москви, який перебував на засланні з багатьма вояками УПА, а врешті-решт таки зміг повернутись як німецький громадянин до Німеччини, — у письменника Артура Фурмана зустрічаємо багато разів славне ім'я Степана Бандери, яке і в московсько-більшевицькій неволі підтримувало та додавало сили в'язням-патріотам (книга спогадів „Під прапором Бандери“).

У цікавій повісті американської відомої письменниці Мері Мек-Іннес „Вістка в Малагу“ (Mary MacInnes — “Message to Malaga”), в позитивних тонах згадується про українського Провідника-революціонера Степана Бандеру, дарма що дія повісті відбувається в основному в Іспанії.

Із видань Підпільної Пошти України

Зрозуміла річ, цей перелік далеко не вичерпує списку творів, які або повністю присвячені, або ж у яких є згадка про Степана Бандеру.

* * *

У автобіографії, на жаль, доведеної приблизно лише до 1940 року, Провідник Революційної ОУН, уродженець галицького села, син свідомого українського греко-католицького священника Степан Бандера писав:

„...Особливий вплив на кристалізацію моєї національно-політичної свідомості мали величні святкування і загальне одушевлення злуки ЗУНР з Українською Народною Республікою в одну Державу, в січні 1919 року“. Хлопчикові Степанові було тоді тільки 10 літ. Але він вже в тому віці відчув, що таке Соборність Українських Земель, що таке єдине і нерозривне ціле — Українська Нація.

Степан Бандера був ідейним Провідником усієї Соборної України — і вся Соборна Україна поставить йому в столиці над Дніпром величний пам'ятник, поруч із князями і гетьманами та іншими державними діячами, на найкращій площі — Площі Української Волі.

Як сказав поет, ім'я Бандери — різьбитиме свободу. Це завелике ім'я, завеликий його подвиг, занадто героїчна його постать, щоб у літературі й мистецтві швидко з'явилися твори фундаментальної, історичної вартости.

Підняти Україну на бій в часі Другої світової війни проти двох могутніх загарбників-союзників Москви і Берліну — заявити світові, що ми є і ми будемо! — заявити тоді, коли все дрижало від грому московських і німецьких гармат, заявити — і не зречтись навіть на персональну вимогу Гітлера, — така постать, такий світового значення діяч вимагає часу, щоб його життя, дії і подвиг Організації знайшли своє повніше відображення в літературі й мистецтві у їх безконечних і прекрасних проявах.

Раніш чи пізніш — це буде.

Гетьман-державник Іван Мазепа майже 200 років чекав на перший важливий мистецький твір — трилогію Богдана Лепкого „Мазепа“.

Провідник-революціонер-націоналіст-соборник-державник Степан Бандера дочекається гідних його імені і доби творів значно скорше.

Його ім'я Героя і Мученика вже тепер сяє першою зорею в історичному вінку української слави.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

ДМИТРО ДОНЦОВ — „Хрестом і мечем“, 1967 р. Торонто, Канада.

Збірник „Слово і Зброя“ — антологія поезії Визвольної Боротьби, 1968 р., НТШ, т. 29. Торонто, Канада.

ЯР СЛАВУТИЧ — „Українська поезія в Канаді“, 1976 р., Едмонтон, Канада.

ОЛЕКСА ВОРОПАЙ — „Англія зблизька“, т. I, т. II. УВСПІЛКА, 1974, Лондон, Англія.

ІВАН МАРТИНЮК — „Мое рідне село Ценів“, НТШ, т. 41, 1976, Нью Йорк, ЗСА.

М. С. ЧАРТОРИЙСЬКИЙ — „Між молотом і ковадлом“, 1970 р. „Говерля“, Нью Йорк, ЗСА.

Збірник „Московські вбивці Бандери перед судом“, Українське Видавництво, 1965, Мюнхен, Німеччина.

Видаєння за різні роки журналів: „Вісник“ ООЧСУ, „Крилаті“ СУМ, „Український Філателіст“ Союзу Українських Філателістів і Нумізматиків у ЗСА, „Визвольний Шлях“ УВС, Англія, та поточної преси: „Шлях Перемоги“, „Гемін України“, „Українське Народне Слово“, „Українська Думка“ й ін.

Філат. збірка д. Василя Харука.

